

FÖRORD

”Jaha, och vad skall du forska i då?”, frågade Jan Ling mig någon gång i tidernas begynnelse när ett helt koppel doktorander skulle sparkas igång. ”Du vet väl att Smetana har bott här i stan?” – Jo, det visste jag ju. ”Jamen gör nåt av det då!”

Efter en första rapport, där jag hade satt mig in i Smetanas verksamhet i Göteborg, fortsatte jag och upptäckte att det bildades en professionell symfoniorkester i kölvattnet av hans verksamhet när han hade rest hem. ”Bra, gör nu färdigt det materialet, så har du en fin avhandling!”

Problemet var bara att jag kom tillbaka en tid senare och berättade att jag hade hittat ännu en orkester, vars verksamhet dessutom hade varit så omfattande att materialet svällde till det dubbla. Jan blev inte glad.

Fast själv tyckte jag det var roligt. Jag hade fått smak på arkivforskning och trivdes med att gå där bland alla gulnade blad.

Men man skall ju bli färdig också, och det blev inte jag. Ett tillfälligt vikariat på Musikhögskolans administration för att komma ikapp med ekonomin blev plötsligt åtta års heltidstjänstgöring och avhållsamhet från forskningen. En längre tids tjänstledighet blev förutsättningen för att kunna återuppta arbetet och slutföra det.

I den långa rad av personer som jag står i tacksamhetsskuld till på olika sätt, vill jag först och främst vända mig till Jan Ling. Arbetet påbörjades under en mycket stimulerande och formande period då jag arbetade som amanuens på Musikvetenskap. Jans entusiasm och värme har alltid varit storslagna, och den uppmuntran som jag alltid fick del av var en ständig sporre för att gräva vidare i material och frågeställningar.

När jag så beslutade mig för att återuppta arbetet vände jag mig till Olle Edström som då hade övertagit lärostolen efter Jan. Jag vände mig också till Sten Dahlstedt, musikforskare som med sin filosofiska läggning arbetar vid Idé- och lärdomshistoria vid Göteborgs universitet. Både Olle och Sten har varit av ovärderlig hjälp med konstruktiva råd och kritiska läsningar av texterna. För deras goda handledarskap tackar jag dem båda varmt.

Vid två seminarier vid Musikvetenskap har jag redovisat mina texter. Vid det första bidrog Martin Åberg från Historiska institutionen med värdefulla synpunkter, och vid det andra var det framför allt Ola Stockfelt som till stor nytta för mig nagelför ett preliminärt slutmanus.

Vid arbetet med de delar som berör Göteborgs mer allmänna utveckling, det vill säga sådant som inte explicit hör till musiklivet, har jag fått ytterst värdefulla synpunkter och råd av ekonom-historikern Martin Fritz och etnologen Birgitta

Skarin Frykman. De har med sina egna Göteborgsforskningar djup kännedom om de delar av staden Göteborg som utgör ramverket för min framställning av musiklivet. Martin Fritz har också generöst låtit mig få ta del av ett bokmanus om stadens ekonomisk-historiska utveckling under 1800-talet. Boken är under publicering tillsammans med två andra delar. I synnerhet var kapitlet om levnadsförhållanden och livsvillkor i Göteborg under 1800-talet till stor nytta för mig.

Merparten av mitt källmaterial finns på olika arkiv. Det har periodvis varit ett mödosamt arbete att orientera sig i allt material som finns, och utan den kunniga och entusiastiska personal som finns vid arkiven hade arbetet väsentligt försvårats och ibland omöjliggjorts.

I Göteborg har mina viktigaste arkiv varit Göteborgs stadsarkiv, Göteborgs universitetsbibliotek, Teaterhistoriska museet, Stadsmuseet och Landsarkivet. Jag tackar därför Lars Torstensson, Anders Larsson, Brita Karlsson, LarsOlof Lööf och *all* övrig personal vid dessa arkiv för deras tillmötesgående och hjälpsamhet att hitta alla möjliga och omöjliga dokument. Tack även till personalen på Musik- och teaterbiblioteket vid min egen arbetsplats, Artisten.

Många resor har jag gjort till Stockholm för de viktiga arkiv som finns där: Musikaliska akademiens bibliotek, Musikmuseet och Svenskt musikhistoriskt arkiv. Vid dessa arkiv vill jag tacka Birgitte Horne Jensen, Anna-Lena Holm, Birgitta Dahl och alla deras kolleger. Anders Lönn tackar jag för de värdefulla råd han gav mig om uppställningen av mina repertoarlister. Ett stort tack riktar jag också till Pia Nyström, som på slutet av mitt arbete hjälpte mig att hitta allt material som jag själv inte hade funnit tidigare.

Mezi hudebními archívy chci rovněž jmenovat Muzeum Bedřicha Smetany v Praze a vyjádřit upřímný dík paní dr. Olze Mojžíšové za její ochotnou pomoc a cenné komentáře týkající se Bedřicha Smetany. (Bland arkiven skall jag slutligen nämna Smetanamuseet i Prag, där jag vill uttrycka min tacksamhet till dr Olga Mojžíšová för hennes stora hjälpsamhet och värdefulla kommentarer angående Bedřich Smetana.)

Jag har också en lång rad av privatpersoner som på olika sätt har varit till ovärderlig hjälp för mig. Ett särskilt tack vill jag rikta till Taimi Grehn som arbetade som forskningsassistent i ett Smetanaprojekt vid Teaterhistoriska museet i Göteborg under 1960-talet. Den stora kartläggning hon då gjorde av Göteborgsfamiljer som Smetana på olika sätt stod i kontakt med är ett unikt material som hon generöst har överlämnat till mig.

Många viktiga och givande samtal angående Smetanas person, hans musik och Smetanatraktionen i Tjeckien har jag också haft med mina kolleger vid Musikhögskolan Josef Holecek och Vladimír Kovař.

Av särskild vikt har kontakten varit med efterlevande till några av de aktörer i musiklivet som ingår i mitt källmaterial: Per Erlanson (dotterson till Per Johan Ållander), Jan Gumpert (sonsons son till Nathan Jacob Gumpert), Peter Lam-

berg (sonson till Peter Lamberg) och Albert Levan (son till Emil Levan). Den betydelse dessa personer har haft för mitt arbete är inte bara med anledning av det källmaterial de har bidragit med, utan också, och kanske framför allt, för den närhet till det historiska materialet som kontakten med dem har inneburit.

Katarina Danielsson hjälpte mig med en omfattande översättning av fyra artiklar på tjeckiska från 1912. Översättningen visade sig mycket värdefull, och bland annat hjälpte den mig att lösa ett problem som tidigare har varit ett tivsteämne bland några Smetanaforskare i Sverige. Hjärtligt tack!

Åke Edenstrand har bedrivit omfattande forskning om militärmusiker och teatermusiker i Sverige. Flera av dessa personer har också relevans för mitt arbete, och jag vill därför uttrycka min tacksamhet för Åkes välvilja att låta mig få ta del av hans material och forskningsresultat.

Ett stort tack riktar jag också till Ulf Börje Berg som ställde ett värdefullt material från sin farfar Wilhelm Berg till mitt förfogande.

Ett särskilt tack vill jag rikta till Erik Frykman för hans generositet och sakkunniga hjälp med översättningen av summaryn.

Många, många fler personer har på olika sätt bistått mig, antingen genom att läsa texter som P.A. Tjäder, hjälpa mig med tydningen av hopplöst svårlästa tyska handskrifter som Angelika Kjellberg och Renate Lukschandl eller brevväxla med en parisisk kyrka efter gamla manuskript som Christiane Bergroth Aune. Vidare har Lars-Anders Carlsson varit till ovärderlig hjälp – som alltid – när datorn inte har velat samarbeta, Jan Yngwe har hjälpt mig omkring svårigheter med för små instrumentgrupper i en symfoniorkester, Torgny Stintzing har hjälpt mig med notexempel och Gunilla Linde och Kristina Söderpalm har tipsat mig om bildmaterial. Stort tack! Likaså tackar jag Musikhögskolans prefekt Henrik Tobin för hans tålmod och välvilja när det har gällt beviljandet av ständigt nya tjänstledighetsansökningar trots mina tidigare försäkringar om att den förra var den sista.

Av ovärderligt stöd har de medel varit som jag har erhållit ifrån olika fonder för material och resor. Tack till Fonden för ograduerade forskares arbete, Adlersbertska forskningsfonden, Mannheimerfonden, Anna Ahrenbergs fond, Stiftelsen Lars Hiertas Minne, samt Kungliga och Hvitfeldtska stipendieinrättningen. Tack även till Anna Ahrenbergs fond och Olof och Caroline Wijks utdelningsfond som har bidragit med medel för tryckningen av denna bok.

Slutligen vill jag framföra min uppriktiga och djupaste tacksamhet till mina föräldrar Bo och Annalisa. Deras varma deltagande, personliga och ekonomiska stöd och min fars värdefulla språkgranskning har väsentligt underlättat slutförandet av detta arbete. Denna bok tillägnar jag dem och mina två barn Måns och Maja.

Göteborg i mars 1996
Anders Carlsson

